

بیژن طرهانی

خاستگاه پن

سرشناسه	:	طرهانی، بیژن، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور	:	خاستگاه دین
مشخصات نشر	:	تهران: نسل آفتاب.
مشخصات ظاهری	:	۴۱۶ص.
شابک	:	978-600-5847-71-0
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبای مختصر
یادداشت	:	فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است
شماره کتابساز ملی	:	۳۷۹۱۷۳۳

انتشارات نسل آفتاب

دفتر انتشارات: خیابان انقلاب، خیابان فخر رازی، کوچه فاتحی داریان، پلاک ۱۴، طبقه دوم،

www.shalook.ir

واحد ۳

تلفن: ۷ - ۷۹۶۴ - ۰۹۱۳۱۷۲۵

■ خاستگاه دین

◆ سردبیر: حمیدرضا ممدوح

◆ نویسنده: بیژن طرهانی

◆ چاپ زیتو

◆ ناشر: نسل آفتاب

◆ چاپ اول: ۳۹۶

◆ قیمت: ۳۶۵۰۰ تومان

◆ تیراژ: ۱۱۰۰ نسخه

◆ شابک: ۷۱-۵۸۴۷-۶۰۰-۹۷۸

◆ طراحی و صفحه‌آرایی: آتلیه گرافیک آوای سورنا (علی اکبر حکم‌آبادی)

کلیه حقوق مادی و معنوی برای حمیدرضا ممدوح محفوظ می‌باشد.

فهرست مطالب

۱۲	دیباچه
۱۵	مقدمه
۱۹	منشأ دین
۲۰	رویکرد روان‌شناختی عقل ^۱ به دین
۲۱	رویکرد روان‌شناختی عاطفه‌گرایی به دین
۲۲	رویکرد جامعه‌شناختی به خاستگاه دین
۲۲	رویکرد تجربه‌گرایانه به خاستگاه دین
۲۳	رویکرد خداگرایانه «خداپاورانه» به خاستگاه دین
۲۷	فصل اول: دین چیست؟
۲۸	دین چیست «تعریف دین»
۲۹	واژه‌ی دین در قرآن کریم
۳۱	تعاریف گوناگون از «دین»
۳۳	بررسی تعریف دین
۳۶	فلسفه‌ی دین
۳۸	پیشینه‌ی فلسفه‌ی دین
۳۸	تالس ملطی (۵۴۷ تا ۶۲۴ ق.م.)
۳۹	هراکلیتوس (۴۸۰ تا ۵۷۶ ق.م.)
۴۰	امپدوکلس (۴۳۵ تا ۴۹۰ ق.م.)

۴۱	سقراط (۳۹۹ تا ۴۷۰ ق.م.)
۴۲	خداشناسی سقراط
۴۲	افلاطون (۴۲۷ تا ۵۰۷ ق.م.)
۴۳	دین در قرون وسطی
۴۴	آگوستین قدیس (۳۴۵ تا ۴۳۰ ق.م.)
۴۶	فلسفه‌ی دین در عصر جدید
۴۸	فلسفه‌ی دین در قرن بیستم
۵۰	مسائل فلسفه‌ی دین
۵۲	ویژگی‌های فلسفه‌ی دین
۵۵	فصل دوم: فلسفه‌ی دین از منظر دیگر
۵۶	فلسفه‌ی دین از منظر دیگر
۵۶	چیستی فلسفه‌ی دین
۵۷	واکاوی «فلسفه‌ی دین»
۶۰	فلسفه‌ی دین و الهیات فلسفی
۶۱	فلسفه‌ی دین و دین‌پژوهی
۶۲	فلسفه‌ی دین و رابطه‌ی آن با دانش کلام
۶۴	کلام جدید
۶۵	موافقان و حامیان تلازم میان کلام جدید و قدیم
۶۹	نافیان کلام جدید
۷۲	نظریه‌ی برتر درباره‌ی کلام جدید و قدیم
۷۴	مرز بین فلسفه‌ی دین و کلام
۷۶	مسائل فلسفه‌ی دین با طرح رویکرد اسلامی
۷۸	مسائل فلسفه‌ی دین
۷۹	جمع‌بندی
۸۱	فصل سوم: فطرت
۸۲	خدا و دین در فطرت انسان «در ادیان الهی»
۸۳	الف- فطرت در آئین یهود

۸۵	(ب) فطرت در آیین مسیح
۸۷	فطری بودن خدا در انسان «اسلام»
۹۰	فطرت
۹۱	فطرت در مفهوم اصطلاحی
۹۲	نظریه‌ی فطرت در سیر تاریخی «از یونان تا دوره‌ی معاصر»
۹۳	فطرت در نگاه افلاطون
۹۵	ویژگی آگاهی‌های منطوی در نفس
۹۶	در سایه‌ی حنی. اد آری
۹۷	دلایل نظری فطرت نهفته در آراء افلاطون
۹۷	ارسطو و نظریه‌ی فطرت
۹۹	اوصاف «قوه» در نگاه ارسطو
۱۰۲	ویژگی‌های امور فطری ارسطو
۱۰۳	فطرت در اندیشه‌ی رواقیان قرن سوم، ق.م
۱۰۴	فطرت در اندیشه‌ی فلوطین «نو افلاطونی» (۲۷۰-۲۰۵ م)
۱۰۵	فطرت در اندیشه‌ی فلاسفه‌ی مسیحی
۱۰۵	کلمنس CLEMENS (۱۵۰-۲۱۵ م)
۱۰۵	آگوستین AUGUSTINUS (۳۵۴-۴۳۶ م)
۱۰۶	فطرت در اندیشه‌ی فلاسفه‌ی جدید
۱۰۶	هربرت او چربری HERBERT OF CHERBURY (۱۵۸۳-۱۶۳۳ م)
۱۰۷	رالف کادورت RALPH CUDWORTH (۱۶۱۷-۱۶۸۸ م)
۱۰۸	جان لاک JOHN LOCK (۱۶۳۲-۱۷۰۲ م)
۱۰۹	ویژگی‌های ذاتی «فطری» دستگاه ادراکی- جان لاک
۱۱۰	دیوید هیوم HUME (۱۷۱۱-۱۷۹۹ م)
۱۱۳	نظریه‌ی فطرت، در اندیشه‌ی فلاسفه و متفکران معاصر
۱۱۳	هایدگر و نظریه‌ی فطرت
۱۱۴	پوپر کارل POPPER (۱۹۰۲-۱۹۹۴ م)
۱۱۵	ادموند هوسرل EDMOND HUSSERL (۱۸۵۹-۱۹۳۸ م)

۱۱۵.....	یونگ (YONG) (۱۸۷۵-۱۹۶۱ م).
۱۱۶.....	ژان پیاژه (JEAN PIAGET) (۱۸۹۶-۱۹۸۰ م).
۱۱۷.....	نظریه‌ی فطرت و نظریه‌های مربوط به مغز و بدن.
۱۱۹.....	«فطرت» در اندیشه‌ی حکمای اسلامی.
۱۲۲.....	ویژگی‌های فطرت.
۱۲۳.....	فطرت در اندیشه‌ی ابن سینا.
۱۲۳.....	فطرت در اندیشه‌ی صدرالدین شیرازی «ملاصدرا».
۱۲۵.....	فطرت در اندیشه‌ی استاد مطهری.
۱۲۷.....	فطرت در اندیشه‌ی اسلامی معاصر.
۱۲۸.....	تأثیرات نظریه‌ی «فرهنگ» بر علوم انسانی.
۱۳۰.....	ارتباط نظریه‌ی فطرت در حوزه‌ی هستی‌شناسی.
۱۳۰.....	۱- مثل افلاطونی.
۱۳۰.....	۲- نظریه‌ی ذات‌گرایی.
۱۳۱.....	۳- خداشناسی.
۱۳۱.....	۴- معادشناسی.
۱۳۱.....	۵- انسان‌شناسی.
۱۳۲.....	ارتباط «فطرت» با فلسفه‌ی دین.
۱۳۲.....	ارتباط «فطرت» با معرفت‌شناسی.
۱۳۳.....	ارتباط فطرت با فلسفه‌ی اخلاق.
۱۳۴.....	فطرت و فلسفه‌ی تاریخ.
۱۳۴.....	فطرت و فلسفه‌ی تعلیم و تربیت.
۱۳۴.....	تأثیرات متقابل نظریه‌ی فطرت و روان‌شناسی.
۱۳۷.....	فصل چهارم: ساحت‌های وجودی انسان.
۱۳۸.....	ساحت‌های وجودی انسان.
۱۳۸.....	اشاره‌ای به پیشینه‌ی «ساحت‌های وجودی انسان».
۱۳۹.....	ساحت‌های وجودی انسان در اندیشه‌ی علامه طباطبایی.
۱۴۱.....	ساحت ادراکی در نگاه علامه طباطبایی.

۱۴۴		ساحت عقل در نگاه علامه طباطبائی
۱۴۶		ادراکات اعتباری در نگاه علامه طباطبائی
۱۴۶		ساحت الوهی «گرایش فطری» در نگاه علامه طباطبائی
۱۴۷		مهم‌ترین مصادیق ساحت فطری، در نگاه علامه طباطبائی:
۱۵۲		ساحت اراده و اختیار.....
۱۵۳		مبانی فعل اختیار در اندیشه‌ی علامه طباطبائی
۱۵۳		ساحت عمل.....
۱۵۴		رابطه علم و عمل.....
۱۵۴		رابطه‌ی ایمان و عمل.....
۱۵۵		رابطه‌ی اخلاق و عمل.....
۱۵۷		فصل پنجم: خاستگاه‌ها، اندیشه فروید زیگموند
۱۵۸		زندگی‌نامه فروید.....
۱۶۵		خودکاوی فروید.....
۱۶۶		آثار فروید.....
۱۶۷		خطوط اصلی روان‌کاوی فروید.....
۱۶۸		بررسی زیگموند فروید به لحاظ شخصیت‌شناسی.....
۱۷۰		فروید در نگاه تحلیلی جونز.....
۱۷۱		رابطه‌ی عاطفی فروید با مادرش.....
۱۷۲		ارتباط و نظر فروید درباره‌ی زنان.....
۱۷۲		ارتباط و وابستگی فروید به مردان.....
۱۷۴		ارتباط فروید با پدرش.....
۱۷۶		فروید و باورهای سیاسی و مذهبی.....
۱۷۶		هدف فروید.....
۱۷۸		تغییر جهت فروید در مطالعه‌ی روان‌شناسی.....
۱۷۹		ریشه‌یابی افکار و احساسات فروید.....
۱۸۰		نقش تحلیل خواب مصنوعی در روان‌کاوی فروید.....
۱۸۱		روش تداعی آزاد، در روان‌کاوی فروید.....

۱۸۳	 فروید و روان‌کاری خویش
۱۸۳	 ماندگاری زیگموند فروید در حیطه‌ی روان‌شناسی
۱۸۷	 فصل ششم: مبانی کلی اندیشه زیگموند فروید
۱۸۸	 مبانی کلی اندیشه‌ی زیگموند فروید
۱۸۹	 ناخودآگاه
۱۸۹	 ماهیت ناخودآگاه
۱۹۰	 تفاوت‌های ماهیتی ناخودآگاه با شعور آگاه انسان
۱۹۲	 نحوه‌ی شکل‌گیری و گسترش ضمیر ناخودآگاه
۱۹۳	 سرکوب ایدل و هوس‌ها و شهوات، ماهیت اصلی ناخودآگاه
۱۹۴	 ساختار دسته‌بندی‌ی فروید
۱۹۴	 نهاد، لیبیدو (ID)
۱۹۵	 شرح ماهیتی نهاد یا لیبیدو
۱۹۵	 ماهیت و موجودیت نهاد
۱۹۶	 من یا خود EGD
۱۹۷	 تشریح من یا خود
۱۹۹	 خصوصیات «من یا خود» فروید
۱۹۹	 فرامن یا فراخود SUPER- EGO فروید
۲۰۰	 تشریح فراخود یا فرامن «فروید»
۲۰۱	 مبنای تحریف سازمان فرامن
۲۰۱	 تحلیل از نهاد، من، فرامن، از نگاه فروید
۲۰۳	 نکته‌هایی از فروید
۲۰۴	 بررسی دیگر از لایه‌های ذهنی زیگموند فروید
۲۰۴	 نهاد، لیبیدو (ID) «نفس اماره»
۲۰۴	 ماهیت نهاد
۲۰۵	 نفسانی محض، بدون درک از محدودیت‌ها و امکانات واقعی
۲۰۵	 من، نفس مطمئنه EGO
۲۰۶	 (فرامن «نفس لواحه» SUOEREGO)

۲۰۷	 ذهن تعارض آمیز
۲۰۸	 مراحل تکامل روانی - جسمی
۲۱۰	 ORAL STAGE مرحله‌ی دهانی
۲۱۰	 ANAL STAGE مرحله‌ی مقعدی
۲۱۱	 PHALLIC STAGE مرحله‌ی آلتی
۲۱۲	 ده‌ی نهفتگی یا کمون
۲۱۲	 مرحله‌ی جنسی یا تناسلی
۲۱۳	 خاستگاه دین - نگاه فروید
۲۱۴	 تحلیل روان انسان
۲۱۶	 بررسی منشأ و خاستگاه دین - در اندیشه‌ی فروید
۲۱۸	 امیال شهوانی و جنس - عقده‌ی ادیپ و عقده‌ی الکترامنشأ دین
۲۲۱	 روابط میان روان‌شناسی و دین - نگاه فروید
۲۲۲	 منشأ دین، ترس از خطرات طبیعت
۲۲۳	 خدا در اندیشه‌ی فروید
۲۲۶	 منشأ دین، اخذ حمایت پدر، فروید
۲۲۷	 تئوری فروید درباره‌ی نیازهای دینی
۲۲۸	 فرض فروید درباره‌ی زیست روانی انسان
۲۲۸	 بررسی نگاه فروید به دین «جوامع ابتدایی و قبیله‌ای»
۲۲۹	 نیاز اجتماع به دین از نگاه فروید
۲۳۳	 تأیید دین در اخلاق، در اندیشه‌ی فروید
۲۳۵	 شهوت منشأ دین، در اندیشه‌ی فروید
۲۳۸	 جمع‌بندی آراء فروید در باب منشأ و خاستگاه دین
۲۳۸	 الف- پیدایش ادیان «توتم و تابو»
۲۳۹	 ب- ترس، منشأ دین فروید «توتمیسم»
۲۴۲	 ج- غرایز جنسی «سرکوب شده‌ها» منشأ دین
۲۴۳	 پیدایش ادیان توحیدی از اندیشه‌ی فروید
۲۴۴	 نقش دین در تمدن جهان، در نگاه فروید

۲۴۵.....	نقد فروید
۲۴۷.....	فرض فروید
۲۴۷.....	اخلاق و تاریخ، منشأ دین فروید
۲۵۰.....	نقش دین، در شکل‌گیری اسطوره‌ها، فروید
۲۵۳.....	فصل هفتم: خاستگاه دین در اندیشه صدرالمতألہین صدرای شیرازی
۲۵۴.....	زندگی‌نامه و شرح حال صدرالمতألہین صدرای شیرازی
۲۵۵.....	آغاز سفر صدرالمتألہین
۲۵۶.....	شرایط اجتماع و اساتید صدرا
۲۵۷.....	شخصیت اجتماعی صدرالمتألہین
۲۵۸.....	شخصیت صدرای شیرازی «صدرالمتألہین» «عرفانی»
۲۶۰.....	شخصیت فلسفی صدرالمتألہین
۲۶۲.....	ویژگی‌های صدرالمتألہین از نظر شخصیت و موقعیت
۲۶۳.....	وفات صدرالمتألہین
۲۶۴.....	آثار و تألیفات ملاصدرای شیرازی
۲۶۵.....	چگونگی «فلسوف» شدن صدرا و نیز «حکمت متعالیه»
۲۶۷.....	ادوار سه‌گانه‌ی زندگانی صدرا
۲۶۷.....	مراحل پنج‌گانه‌ی «حیات معقول» صدرا
۲۶۸.....	بخش هفتم، صدرا به بحث درباره‌ی حرکت می‌پردازد
۲۷۵.....	تفاوت دوره‌ی اول و پنجم
۲۷۷.....	استنباط
۲۷۹.....	فصل هشتم: بنیادی‌ترین خطوط فلسفی و رابطه آنها با خاستگاه دین
۲۸۰.....	بنیادی‌ترین خطوط فلسفی و رابطه آنها با خاستگاه دین در اندیشه وی
۲۸۱.....	بنیادی‌ترین خطوط فلسفی صدرا
۲۸۱.....	اصالت وجود در نگاه صدرا
۲۸۳.....	تشکیک وجود در نگاه صدرا
۲۸۷.....	حرکت جوهری، مهم‌ترین اصل ابداعی صدرا
۲۸۸.....	حدوث یا قدم عالم در نگاه صدرا

۲۹۱	واجب الوجود «حضرت خدای سبحان» در نگاه صدرا
۲۹۲	انسان‌شناسی در اندیشه‌ی صدرا
۲۹۵	خاستگاه و منشأ دین در اندیشه صدرا
۲۹۸	مقامات «دین» در اندیشه‌ی صدرا
۳۰۱	ساحت‌های وجودی انسان و رابطه‌ی آن با خاستگاه دین «صدرا»
۳۰۳	اهمیت «ساحت‌های وجودی انسان» در منشأ دین در نگاه صدرا
۳۰۵	ستنباط
۳۰۵	تل و دین در اندیشه‌ی فلسفی صدرا
۳۰۷	فطری بودن «دین» در نگاه صدرا
۳۱۰	علم حضور و سرّ به چند گونه ظاهر می‌شود «صدرا»
۳۱۱	فطرت وجه اقبال انسان به «دین»
۳۱۶	خداوند در فطرت انسان در نگاه صدرا
۳۱۸	گرایش به عبادت در فطرت انسان
۳۲۰	رابطه‌ی فطرت با اخلاقیات
۳۲۱	فطرت در معرفت دین
۳۲۵	فصل نهم: خداشناسی فطری در اندیشه صدرا
۳۲۶	نمودار خداشناسی فطری در اندیشه صدرا
۳۲۷	خداشناسی در نگاه صدرا
۳۳۰	براهین اثبات «خدا» از نگاه صدرا
۳۳۱	برهان صدیقین از نگاه صدرا
۳۳۲	برهان صدیقین به زبان ساده‌تر
۳۳۳	برهان امکان «اثبات خدا» در اندیشه‌ی صدرا
۳۳۵	تحلیل و شرح روان برای برهان امکان «صدرا»
۳۳۵	برهان حدوث «اثبات خدا» در نگاه صدرا
۳۳۶	تحلیل و شرح روان برهان حدوث
۳۳۶	برهان حدوث در یک نگاه
۳۳۷	اسماء و صفات خداوند سبحان از نگاه صدرا

۳۴۳	تفسیر محض بودن «خدا و دین» در اندیشه‌ی صدرا
۳۴۸	استنباط خیر محض بودن خدا در اندیشه‌ی صدرا
۳۴۹	بی‌شناسی «رسالت» در اندیشه‌ی صدرا
۳۵۱	تایید «در اندیشه‌ی صدرالدین شیرازی
۳۵۱	تعریف ایمان در اندیشه‌ی صدرا
۳۵۲	راتب ایمان در اندیشه‌ی «صدرا»
۳۵۵	ممودار ذومراتبی ایمان در اندیشه‌ی صدرا
۳۵۷	فصل دهم: تفاوت خاستگاه دین در اندیشه صدرا و فروید
۳۵۸	تفاوت خاستگاه دین در اندیشه‌ی «صدرا» و «فروید»
۳۵۸	اولین تفاوت، شش تصدیق و معنوی این دو
۳۵۸	تفاوت دوم رویکردهای متفاوت به خاستگاه دین است
۳۶۱	خاستگاه دین (خداگرایان) در اندیشه‌ی صدرا و تفاوت آن با آراء فروید
۳۶۲	فطرت در نگاه صدرا
۳۶۶	بررسی و نقد اندیشه‌های فروید در باب خاستگاه دین
۳۶۶	نقدهایی بر نظریه‌ی روانی فروید
۳۶۷	نقد و بررسی عقده‌ی ادیب، فروید
۳۶۸	توتمیسم فروید
۳۶۹	ظرافت در نظریات روان‌کاوی
۳۶۹	نقد امیال و غرایز جنسی در منشأ دین فروید
۳۷۳	نقد نظریه‌ی فروید «عامل ترس به منزله‌ی منشأ دین»
۳۷۷	بررسی و تحلیل منشأ دین در اندیشه‌ی صدرا
۳۷۸	پاسخ «خداپاورانه و آخرت‌گرا» به پرسش اولیه
۳۸۰	فطریات انسان کدامند؟
۳۸۲	فطری بودن دین
۳۸۲	خواسته‌های فطری انسان دو نوعند:
۳۸۵	اصطلاحات و واژه‌های کتاب
۳۹۹	منابع و مأخذ

دیباچه

پاس به نایش مر خدایی را عز و جل که آثار قدرتش بر چهره‌ی روز روشن و اندر حکمتش در دامن شب تاریک درخشان است، بخشاینده‌ای کبیر و بی‌نیاز از حاجت، در فطرت و سرشت نباتات به وزیر مشیر و مشار و به معاونت و مظاهرت محتاج نبوده و نخواهد بود. همان آفریننده‌ای بی‌نیاز که خالق ذات وسیع است ذاتی که در همه چیز ساری است و چیزی در آن ساری نیست، در همه چیز مندمج و چیزی در آن اندماج ندارد و درک انسان از آن در حد تعلقش نمی‌باشد. احدی از مخلوقات استطاعت درک آن را ندارد، خداوندی که فقدان در ذات اقدسش وجود ندارد و تنها فقدان او، بی‌فقدانی است.

و اوست مدیر و مدبر در هستی و وجود و خالی عجایب، تجلیات، تعنیات، ظهورات و ... اوست پروردگاری که اسماء و صفاتش دارای وجومات (تجلی، ظهور و صدور) و قدرت است و او تجلی اسماء و صفاتش سبب صدور آخرین عالم «ناسوت، ملکوت، جبروت و لاهوت» گردیده است.

بر فضیلت و قدرت و کرامت و دانایی و مطلق بودنش مهمان پس که تعقل مخلوقاتش علی‌الخصوص خلیفه و زبد و سلافه و اشراف آنها یعنی «انسان» در درک و فهم عظمت و شوکت او عاجز و درمانده و از ازلیت تا به ابدیت از وصف و نعت «قابل هیبت او» درمانده و ناتوان بوده و هستند.

ای جان، جان، جان‌ها، جانی و چیز

وی کیمیایی کان‌ها، کانی و چیز دیگر

ای آفتاب باقی، وی ساقی سواقی

وی مشرب مذاقی آنی و چیز دیگر

ای مظهر الهی، وی فر پادشاهی

هر صنعتی که خواهی تانی و چیز دیگر

«دیوان شمس»

پروردگارا ای خالق هستی، چون شکر تو گویم که حق بندگی حاصل آید،
حشمت و عزت و جلال و جبروت تو فزون تر از نگارش هاست، تویی که پیش از آنکه
موجودی بیافرینی از تمام جزئیات و جوانب و فعلیات آن آگاهی و حدود و پایان و
غایت آن مدانی.

هر روز خرابی را، هر بوالعجایی را

هر غیب و غایتی را دانی و چیز دیگر

زان عشق هر چون ایون لیلی کنی و

ای از سنارت گردون سانی و چیز دیگر

آری اوست خدایی که به از آفرینش مقامات هستی و وجود، مقام و شأن
انسان کامل را بیافرید و بر او نعمت از حد داده و او را کون جامع و سلافه مخلوقان
قرار داد تا که انسان کامل همه عوالم خدایی را برنورد و از مرتبه‌ی مادون و اولیه
خود سیر صعودی پیدا کند و جامع همه‌ی مراتب گردد.

و باز اوست پروردگار بی‌تایی که نعمت در حق انسان تمام نمود، «با این که آلمان
ماسوی الله است» و می‌تواند مقامات گوناگون را در خود جای دهد و جامع جهات
حقانی و الهی هم باشد و این نعمت تام خداوند است در حق انسان که بر اشرافیت و
خلافت بدو داد، سر خلافتی که انسان را به دو سویه بودنش از جهات زیر و رو و خلقی
قادر به آن کند که نیمی در عالم و نیم دیگرش در صقع ربوبی سیر کند

نور حق است در فرا راه بهر تمییز است فرقانا

لوحش الله صنع سبحانی عقل ماتست و نقش حیوانا

صورتی می‌دهد به ما مهین کون جامع شود در آلمانا

خواهی از وصف حال خویش شت شرح اسالی و سلامانا

«دیوان - حسن زاده آملی»

مقدمه

امروزه یکی از عواملی که فکر بشر را به خود مشغول کرده است، مبحث مهم و بسیار حائز اهمیت «خاستگاه دین» است. بشر همواره در پی بررسی خاستگاه و منشأ آن به است و از طرفی خواستار این است که دریابد چه علل و انسابی سبب شده تا افراد بشر به دین گرایش پیدا کنند و هیچگاه در طول تاریخ از آن روی گردان نشوند.

منشأ دین یکی از مباحث مهم کلامی‌ای که در کتاب‌های پشتیبان کمتر و در کلام جدید و فلسفه دین به آن توجه خاص و ویژه‌ای شده است، و این امر تا به جایی است که امروزه جامعه‌شناسان، روان‌کاوان، فلاسفه، مورخان و حتی دانشمندان اقتصادی به طور وسیع در آن به کاهش پرداخته‌اند.

خاستگاه دین همواره نظر انسان را به سمت خویش فراخوانده است، بشر از همان بدو خلقت در پی آن بوده است که دو چرایی را درباره‌ی منشأ دین، تحلیل‌پذیر کند.

الف- دین به عنوان یک پدیده اجتماعی و تاریخی که در تمام طول تاریخ بشر وجود داشته از کجا پدید آمده است، آیا سرچشمه دین امری طبیعی و مرتبط با حیات دنیایی انسان است؟ یا امری معنوی، ماوراء طبیعی و برتر از حیات دنیایی انسان.

ب- عامل و علت گرایش بشر به دین چه بوده است، چرا انسان در هر مقطع و فترتی از تاریخ حیات خود با دین و آیینی هر چند زمینی و بشری دلبستگی داشته و کوشیده حیات خود را با آن هماهنگ سازد، این چرایی‌های متفاوت در تفکر بشر دو نوع رویکرد را به دنبال داشته است، یک رویکرد مادی‌گرایانه و دنیاگرایانه و

رویکرد دیگر «خداگرایانه و آخرت‌گرا».

فارغ از این که چه عواملی باعث شده تا بشر به بررسی خاستگاه دین مشغول شود، باید گفت که دین‌پژوهان در بررسی «خاستگاه دین» این طور بیان کرده‌اند که منشأ دین منشأ دینداری را که دو مقوله می‌باشند، جداگانه بررسی کرده و گاهی خلط این دو حوزه با یکدیگر سبب شده است تا اتهامات پیچیده‌ای رخ دهد. در حوزه منشأ دین ما با این مسأله روبرو هستیم که «دین از کجا ناشی می‌شود؟» مبدأ را بود و رویش دین چه بوده است و آیا دین امری بشری است یا خیر و اگر هم بشری است، چگونه بشری بودن آن توجیه می‌شود، و اگر ریشه فرا بشری دارد به چه صورت می‌باشد.

ما در این کتاب سعی نموده‌ایم که علل گرایش مردم به دین را بررسی نمائیم. این که چه چیزی باعث شده است تا «دین» به عنوان یک امر در طول تاریخ بشر حضور داشته باشد، از آن جهت که هیچ چیزی در طول تاریخ نتوانسته است گرایش به دین را از صحنه زندگی اکثريت مردم بزداید، به تقابل دو رویکرد به «خاستگاه دین» یعنی رویکرد مادی‌گرایانه و اندیشه زیگموند فروید روان‌کاو اتریشی و رویکرد خداگرایانه در اندیشه و زندگی شیرازی، محمد بن ابراهیم «ملاصدرا» فیلسوف ممتاز و برجسته ایرانی در سده ششم، پرداخته و ان شاء الله نتیجه مطلوب را از آن حاصل نماییم.